

мовив: – *З вами рай Та тікаємо у край <...> Украй схвильований Гарбуз Лопушаний зняв картуз»* [8, с. 47, 49]. Модель «іменник – дієслово + іменник» представлена такими омонімічними парами, як: *Дністер* (ім.) – *дні стер* (дієсл.+ ім.), *картоплину* (ім.) – *карто плину* (дієсл.+ ім.), *осокою* (ім.) – *осо кою* (дієсл.+ ім.), *вчителя* (ім.) – *вчи теля* (дієсл.+ ім.), *дієслово* (ім.) – *діє слово* (дієсл.+ ім.), *єноти* (ім.) – *є ноти* (дієсл.+ ім.). Назвемо приклади із творів для дітей: «*Хлюпнув хвилею Дністер І водою всі дні стер*» [2, с. 157]; «*Карта чує картоплину: – Подивись, я, карто, плину!*» [5, с. 154]; «*Оса осі між осокою: «О Боже! Що я, осо, кою!?»*» [5, с. 227].

Опрацювання значної кількості творів сучасної дитячої літератури дає підстави для висновку про те, омонімія є часто вживаним виражальним засобом у таких текстах. Вираження іронії, гумористично прихильного чи осудливого ставлення до когось за допомогою моносемантичних структур як засобів словесної гри досягається за допомогою стилістичних функцій, які виконують ці структури. Найбільш продуктивними групами омофонів як виражальних засобів є такі: «іменник – прийменник + іменник» та «дієслово – прийменник + іменник». Інші типи неповних омонімів потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арзамасцева И. Н. Детская литература: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 576 с.
2. Качан А. Чари ворожбита: Збірка поезій. К.: Початкова школа, 2005. 192 с.
3. Лучук В. Приховані подарунки: вірші та вірш. казки: для мол. шк. віку; передм. Т. Лучука. К.: Школа, 2008. 144 с.
4. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник для студ. фак. журналістики ун-тів; гол. ред. М. С. Тимошик. 2-ге вид. К.: Либідь, 1993. 248 с.
5. Різників О. Одноримки. Словник омонімів та схожослів. Вид. 2-ге, доп. і перероб. Тернопіль: Богдан, 2011. 408 с.
6. Сучасна українська літературна мова: підручник; за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов.. К.: Вища шк., 2002. 439 с.
7. Сучасна українська мова: підручник для студентів вузів; за ред. О. Д. Пономарева. К.: Либідь, 1997. 400 с.
8. Чалий Б. Вибрані твори в двох томах. Казки для мол. і сер. шк. віку. К.: Веселка, 1984. Т.2. 231 с.

Король І.

Науковий керівник – проф. Струганець Л. В.

СПОРТИВНИЙ ЛЕКСИКОН ЯК БАГАТОАСПЕКТНИЙ ЛІНГВАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

В сучасних умовах спорт – багатоаспектне явище, що посідає вагоме місце в діяльності соціуму. Як зазначає Л. М. Головата, популярність і масовість спорту, його значення у житті суспільства, а також широке висвітлення різних за рангом спортивних змагань у радіопередачах і телевізійних репортажах, на сторінках преси, зокрема спортивної, доступність значної частини його словника сприяє проникненню спортивної лексики в широкі сфери мовного спілкування [2]. Різномасштабне вивчення спортивного лексикону знайшло своє вираження у працях М. М. Паночка, І. Т. Янкового, О. В. Боровської, Л. А. Карпець, Є. Л. Вокальчука, Ю. Б. Струганця та ін., проте в українській літературній мові початку ХХІ століття спортивна лексика перманентно зазнає змін, тому проблематика не втрачає **актуальності**.

Мета статті – представити багатоаспектність аналізу спортивного лексикону як лінгвального феномена. Необхідно розв'язати такі завдання: розглянути спортивний лексикон сучасної української літературної мови як єдність спортивної лексики і спортивної термінології, створити таксономію спортивних номінацій у фаховій мові; підтвердити системність організації спортивного лексикону. Джерельною базою слугувала спеціальна і неспеціальна сфера функціонування аналізованої тематичної групи лексики.

Вивчення розвитку мови спорту розпочалось ще у другій половині ХХ століття. Предметом дослідження була і спортивна лексика, і спортивна термінологія. Серед комплексних студій – кандидатські дисертації М. М. Паночка «Українська спортивна лексика» (Київ, 1978), за тодішніми вимогами написана російською мовою, І. Т. Янків «Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз)» (Луцьк, 2000), захищена у галузі фізичного виховання і спорту, О. В. Боровської «Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології фізичної культури і спорту» (Львів, 2003) та Л. А. Карпець «Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект» (Харків, 2006).

П. А. Карпець уперше виокремлює етапи розвитку української спортивної термінології, зокрема у ХХ ст.: перший – 20–30-ті рр. ХХ ст.; другий – 50–80-ті рр. ХХ ст.; третій – середина 80–90-ті ХХ ст.;

четвертий – кінець XX ст. – по сьогодні [3]. Дослідники О. Породько-Лях, М. Кудря представили періодизацію у значно глибшому діяхронному ракурсі та з характеристикою цих етапів [5]: I етап – VII–XV ст. – витоки, поява назв рухових дій, змагань за силою, ігрищ, забав, які є прототипами спортивної термінології; II етап – XV–XVII ст. – практичне вживання прототипів спортивної лексики та запозичених термінів; III етап – 20–30-ті рр. XX ст. – активізація роботи над упорядкуванням спортивної терміносистеми; IV етап – 50–90-ті роки XX ст. – пошук роботи над спортивним термінотворенням на основі російських термінів та інших запозичень; V етап – 1991–по нині – часткове впорядкування спортивної лексики, поділ за видами спорту та іншими ознаками, пошук роботи над укладанням словників, поглиблення наукового підходу до української спортивної термінології, на основі яких виокремилися дві школи української спортивної термінології – Київська й Львівська, проведення наукових конференцій.

Активний розвиток спорту спричинив появу нових різновидів змагань, що детермінувало потребу в нових номінаціях. Передусім для аналізу цього сегмента словникового складу необхідно розмежувати поняття «спортивна лексика» і «спортивна термінологія». У нашому дослідженні розглядаємо лексичні одиниці зі спортивною семантикою у спеціальній сфері функціонування як спортивну термінологію, а у неспеціальній сфері – як спортивну лексику. Поняття «спортивний лексикон» трактуємо як єдність спортивної термінології і спортивної лексики.

Спортивні терміни мають різні ступені спеціалізації. Розмежуємо загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і терміни, які номінують явища і поняття конкретного виду спорту. Загальноспортивні терміни вживають практично в усіх галузях спорту, наприклад: *аутсайдер, гра, гравець, змагання, лідер, рекорд, спортсмен*. Міжгалузеві спортивні терміни функціонують у кількох галузях спорту: *аут, бомбардир, ворота, гандикап, гол, запасний гравець, ліга, м'яч, офсайд, очко, передача, плеймейкер, спринт, тактична схема, трансферне вікно, удар, фінт, центровий*.

Терміни конкретного виду спорту мають, порівняно з попередніми розрядами, значно вужчу сферу функціонування. Розглянемо терміни кількох спортивних галузей, таких як:

- хокей: *шайба* – «спортивний снаряд для гри в хокей з шайбою», *ключка* – «спортивний снаряд для гри в хокей з шайбою, який використовується для кидків, пасів і ведення шайби», *краги* – «хокейні рукавички, що захищають кисті рук, кистьові суглоби і нижню частину передпліч гравця при ударах ключкою по руках, попаданнях шайби і в інших подібних випадках», *хет-трик* – «три забиті голи одним гравцем в одному матчі», *буліт* – «штрафний кидок шайби»;

- бейсбол: *ампайр* – «суддя, в бейсболі 4 судді, по одному на кожній «базі» і один біля «дому», *бейсмен* – «гравець команди, що обороняється, розташований поруч з базою; всього їх троє, на кожну базу по одному», *хітер* – «гравець, який виходить тільки відбивати», *клінап-хіттер* – «четвертий бетер в списку бетерів», *клоузер* – «пітчер, що закриває гру, який з'являється на полі з метою зберегти наявну очкову перевагу команди над суперником», *стартовий пітчер* – «пітчер, що виконує першу подачу в матчі на першого бетера», *шорт-стоп* – «гравець захисту, що знаходиться між другою і третьою базою»;

- керлінг: *віце-скіп* – «гравець, який керує грою команди під час виконання скіпом своїх кидків і допомагає капітану у виборі стратегії», *гард* – «камінь-захисник», *кернер* – «гравець в керлінг», *скіп* – «капітан команди, який визначає стратегію гри, який знаходиться в будинку і своєї щіткою виставляє «приціл» для кидка».

За нашими спостереженнями, у складі спортивної термінології функціонує багато іншомовних запозичень, особливо з англійської мови. Актуалізується культуромовна проблема співвідношення питомої і запозиченої лексики у складі цього тематичного угруповання.

Синонімія – помітне явище в українському спортивному лексиконі (у спортивній термінології і спортивній лексиці). І хоч синонімія є небажаним явищем у термінології, вона доволі поширена. Виявлено синонімію різних типів: однослівні синоніми, синтаксичні синоніми, дефініційні синоніми, стилістичні синоніми.

Однослівні синоніми поділяємо на 1) запозичені слова, які знаходили в українській мові готові слова-синоніми; 2) запозичені слова, які потрапили в українську мову, спричинивши виникнення слова-синоніма, рівноцінного за значенням. Для прикладу, до першої групи належать такі слова: *глюк* – *вболівальник*, *голкіпер* – *воротар*, *шутер* – *гравець*, *крюк* – *кидок* (*Малиновський спробував застати зненацька голкіпера суперника і пробив з гострого кута, але не влучив у ворота* (Футбол 2, 10.11.2017, 15:43); *Де Коло замість Корі Хіггінса на майданчик вийшов, а Воронцевич, разом з тим, встиг закинути «полукрюком»* (sportgoal.net, 25.04.2017, 22:27). До другої групи належать такі лексичні одиниці: *айс-тайм* – *час на льоду*, *сет* – *партія*, *форкбол* – *вилка*, *овертайм* – *додатковий час*, *ранер* – *бігун* (*Чесно кажучи, слабо віриться в те, що «Вегас» зможе сьогодні перевести гру в овертайм, не кажучи вже про перемогу. Аж надто впевнено в обороні грають господарі* (sportgoal.net, 03.06.2018, 3:48).

Синтаксичні синоніми – це конструкції, співвідносні за значенням і будовою, наприклад, *вільний удар* – *непрямий удар*, *зона воріт* – *воротарський майданчик*, *м'яч під контроль* – *контрольний м'яч* (*Киянам не*

вдається забрати м'яч під свій контроль зі стартових хвилин (football.ua, 18.02.2018, 17:02).

Спостерігаємо і дефініційну синонімію (збіг значення терміна і його дефініції), як-от: мертвий м'яч – м'яч, який вийшов з гри, заслін – ігрова дія, при якій гравець перешкоджає виходу суперника не вигідну позицію, не порушуючи при цьому правил, горщик – зупинка м'яча на шляху до кошика, яка виконана за всіма правилами.

До стилістичних синонімів належать нормативні терміни, професіоналізми або жаргонізми, а також словосполучення, які мають синонімічний зв'язок і стилістичне забарвлення: *пити в буфет – втратити ворота для воротаря, плавити лід – часто падати, ковзати на колінах, спині, зачепитися за лінію – впасти при вході в зону, потрапити в дев'ятку – закинути шайбу у верхній кут воріт (Ух! Ніхто не заважав кидати Овечкіну практично від синьої лінії. Саша метнув снаряд в ліву «дев'ятку», і ігровий диск зі свистом пролетів в міліметрі від хрестовини. Фартовий Флері!*(smotrisport.tv03.08.2018 03:10). Наявність синонімії у спортивній лексиці підтверджує системність зв'язків між лексичними одиницями. Крім того, синоніми різних типів часто допомагають полегшити розуміння суті поняття.

Явище антонімії у спортивній лексиці також увиразнює наявність у ній системності. Відображення за допомогою лексичних одиниць протилежного є цілком закономірним явищем, оскільки детерміноване самою природою матеріальної та нематеріальної дійсності. Антонімічні пари спостерігаємо на позначення понять різних видів спорту: *фаворит – аутсайдер, кіпер – бомбардир, скоротити рахунок – подвоїти рахунок, вільний удар – заблокований удар, форвард – захисник, результативний прохід – нульовий прохід, технічний фол – тактичний фол, підхопити м'яч – втратити м'яч.*

Висновки. Отже, спортивний лексикон поєднує спортивні терміни і спортивну лексику. До спортивної термінології належать загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і терміни конкретного виду спорту. Спортивний термін – це слово або слово сполучення, що позначає предмет чи поняття спортивної галузі, перебуває в системних відношеннях з іншими лексичними одиницями метамови та має чітку дефініцію. У неспеціальній сфері лінгвосоціуму спортивні терміни зазнають детермінологізації, тому в загальномовному вжитку лексичні одиниці із спортивною семантикою належать до розряду спортивної лексики. Лексика зі сфери спорту має впорядковану системну організацію, що виявляється в різнопланових відношеннях, передусім синонімії та антонімії. З огляду на динамічні семантико-стилістичні процеси у спортивному лексиконі ця тематична група потребує постійних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Боровська. – К., 2004. – 17 с.
2. Головата Л. М. Сучасні спортивні терміни та їх застарілі відповідники / Л. М. Головата // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Лінгводидактика. – 1998. – Вип. 2 (1). – С. 118–121.
3. Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Л. А. Карпець. – Х., 2006. – 19 с.
4. Паночко М. Н. Украинская спортивная лексика: автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.02 «Украинский язык» / М. Н. Паночко. – К., 1978. – 23 с.
5. Породько-Лях О. Етапи розвитку української спортивної термінології / О. Породько-Лях, М. Кудря // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2016. – № 2. – С. 82–85.
6. Струганець Ю. Б. Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку XXI століття.: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Струганець Юрій Борисович. – Тернопіль, 2016. – 228 с.
7. Янків Т. І. Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02 / Т. І. Янків; ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 19 с.

Кушнір Ю.

Науковий керівник – доц. Йордан Г. М.

ЕМПАТІЙНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЇ І ВОЄННОЇ ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ

Емоції – один з видів послань, що передається за допомогою невербальної поведінки. За допомогою одного з типів невербальної поведінки, виразу обличчя, передається інформація про емоції, як універсальними, так і специфічними для певної культури способами. Обличчя людини – найбільш широко досліджуваний канал невербальної передачі емоцій, ймовірно, через його гарні здатності передавати дискретні, специфічні для даного моменту емоційні стани. Однак інші види невербальної поведінки, включаючи тон голосу і положення тіла, також можуть нести певну інформацію про емоційні або афективні стани.

Ключові слова: емпатія, воєнна фотожурналістика, фотопортрет, фоторепортаж, психологія.